

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С. КОСТЮКА
РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ОСВІТИ
ОЗ «ОЖЕНИНСЬКИЙ НВК «ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ № 2 - ДНЗ (ДИТЯЧИЙ
САДОК)» ОСТРОЗЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Збірник матеріалів

*III Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції*

«ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ»
(24-25 листопада 2022 року)

Рівне

РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.091.12:159.92:316.61-047.22(07)

П86

*Розглянуто та рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,
(протокол № від 2022 р.)*

Рецензенти:

Гавлітіна Т. М., кандидат педагогічних наук, доцент, проректор із науково-педагогічної роботи Рівненського ОШПО;

За редакцією

Черній А. Л., кандидата політичних наук, ректора Рівненського ОШПО, доцента кафедри філософії, економіки та менеджменту освіти.

П86 Психологічні засади розвитку соціальних компетентностей педагогічних працівників в умовах Нової української школи: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції / упоряд. Л. В. Антонюк; за ред. А. Л. Черній. Рівне: РОШПО, 2022. 43 с.

У збірнику вміщено матеріали III Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Психологічні засади розвитку соціальних компетентностей педагогічних працівників в умовах Нової української школи», які охоплюють важливі психологічні аспекти формування і розвитку соціальних компетентностей особистості в сучасному освітньому просторі, зазначено психологічні засади компетентнісної освіти, спрямованої на успішну самореалізацію особисті в суспільстві; структура соціальної компетентності особистості та сутнісне наповнення її компонентів; моделювання процесу розвитку соціальних компетентностей педагогічних працівників для потреб Нової української школи.

Видання рекомендоване науковцям, викладачам, методистам, керівникам закладів освіти, аспірантам, педагогам, студентам, учням, представникам громадських організацій та всі зацікавлених проблематикою.

© Колектив авторів , 2022

© РОШПО, 2022

Зміст

Ірина Верба, Тетяна Борсенко ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ – ВЕКТОР НА ЗРОСТАЮЧУ ОСОБИСТІТЬ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	4
Вікторія Вронська РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ І НОВИХ ПРОФЕСІЙНИХ ДІЙ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР ДНЗ)	9
Марина Гончарова РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	13
Іщенко І. ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	15
Olha Voloshyna TEACHING COURSES OF SPIRITUAL AND MORAL ORIENTATION IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING	18
Наталія Клименко РОЛЬ ЖИТТЄВОГО СЦЕНАРІЮ У ФОРМУВАННІ СТАВЛЕННЯ ЖІНОК ДО ГРОШЕЙ	22
Наталія Прокопчук, ПЛЕКАННЯ РЕЗИЛІЄНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	25
Лілія Тищенко СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХІДУ НА ЗАСАДАХ НУШ	29
Лариса Яценюк ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	33
Колядич Наталія РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ДО НОВИХ ПРОФЕСІЙНИХ ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	36

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ – ВЕКТОР НА ЗРОСТАЮЧУ ОСОБИСТІТЬ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Верба Ірина Анатоліївна

*директор Канівської ЗОШ I–III ступенів № 4
Канівської міської ради Черкаської області*

Борсенко Тетяна Олексіївна,

*заступник директора з виховної роботи
Канівської ЗОШ I–III ступенів № 4
Канівської міської ради Черкаської області*

«Хто встигає в науках, але відстає в добрих справах моралі, той більше відстає, ніж встигає», – зауважував давньоримський філософ Сенека більше ніж дві тисячі років тому. Зі свого боку Іван Дмитрович Бех, доктор психологічних наук, заслужений діяч науки і техніки України, стверджує, що сьогодні «морально-духовна вихованість підрастаючої особистості є пріоритетною метою всієї освітньої системи». У Концепції Нової української школи зазначено, що виховний процес має стати невід’ємним складником усього освітнього процесу й орієнтуватися на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, солідарність, відповідальність).

Процес становлення незалежної демократичної України з її прагненням стати повноправним членом європейської спільноти передбачає всебічне утвердження в суспільному та індивідуальному бутті цивілізованого життя на основі загальнолюдських цінностей та духовних, моральних і культурних засад життя українського народу. Тому мета сучасного освітнього процесу – не тільки сформувати необхідні компетенції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й формувати громадянина, патріота; інтелектуально розвинену, духовно і морально зрілу особистість, готову протистояти асоціальним впливам, вирішувати особисті проблеми, творити себе і оточуючий світ [6].

Освітня практика потребує технологій, які б сприяли створенню умов для саморозвитку та самореалізації особистості, забезпеченню щастя і радості дитинства, формуванню особистісної конкурентоздатності. Найуспішніше сприяють розв’язанню цих завдань особистісно зорієнтовані педагогічні технології, наукові засади, створення яких обґрунтував І. Бех [7]. «Такі технології, – на думку дослідника, – мають бути наукоємними, враховувати сучасні досягнення психології виховання й навчання. Особистісно зорієнтовані технології створюють умови для самовизначення вихованця, його звернення до самого себе, переживання почуття дорослішання, усвідомлення своєї самоцінності, утвердження власної гідності».

На сьогодні ключовим у суспільстві та системі освіти, зокрема повної загальної середньої освіти, є процес становлення нової української школи, яка покликана закласти її новий зміст на основі формування компетентностей,

ціннісних ставлень і суджень дітей та учнівської молоді, необхідних для успішної самореалізації як «особистість цілісна, всебічно розвинена й здатна до критичного мислення, патріот з активною позицією, новатор, здатний змінювати навколишній світ та вчитися впродовж життя». Виховний процес, як наголошується в Концепції Нової української школи, має стати невід'ємною складовою всього освітнього процесу, проходячи наскрізно: як через навчальні предмети, так і систему позакласної та позашкільної роботи.

«Основні орієнтири виховання учнів 1–11(12) класів загальноосвітніх навчальних закладів» передбачають організацію виховного процесу в учнівському колективі на засадах проєктної педагогіки [6]. У проєктній діяльності увагу педагога слід акцентувати на розвитку творчої особистості дитини, виявленні та становленні індивідуальних особливостей школярів, рівні особистісно-виховних досягнень учнів, створенні відповідних умов у школі для всебічного розвитку учнів, функціонуванні системи медично-психологічного та соціально-педагогічного забезпечення процесу розвитку школярів.

Виховання «по-старому» вже не зможе вписатися в оновлений освітній простір для дітей нового покоління. У контексті нових викликів, які постали перед країною, педагогічним працівникам необхідно переглянути практику виховної роботи та захисту дітей у закладі освіти: слід зробити все, що допоможе дітям відновити відчуття безпеки; потрібно бути готовими до непростих запитань з боку здобувачів освіти. Учні мають відчувати, що вчителі готові їх вислухати, допомогти проаналізувати відчуття та досвід.

Посилення національно-патріотичного характеру навчання та виховання передбачає використання у виховній роботі з учнями кращих традицій та звичаїв українського народу.

Виховання на загальнолюдських цінностях – тренд сучасного підходу. Стиль життя сучасної людини – це форма реалізації її соціально зумовлених діалогічних взаємин з іншими людьми, суспільством, природою. Діалогічні відносини є універсальним і необхідним чинником становлення розвитку та вияву сутності особистості. Партнерство завжди починається зі школи і є запорукою успіху кожної окремої особи та держави.

Стратегічна мета України – інтеграція у європейський освітній простір, і наша держава здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті загальносвітових вимог.

Школа має розв'язати комплекс проблем із ціннісним орієнтуванням учнів, яким розбудовувати незалежну демократичну державу, навчити їх оволодінню сукупністю суспільних знань, готовності до знаходження консенсусу, мистецтву спілкування, вмінню вести діалог із світом, толерантно сприймати різні культури та цінності, жити і працювати в соціокультурному інформаційному просторі, розуміти умови міжкультурного діалогу, поліфонізм вірувань, мати навички людини майбутнього та бажання об'єднувати зусилля для досягнення спільної мети, формуванню готовності брати на себе відповідальність.

Проблема формування духовності молодого покоління – надзвичайно складна, її вирішення потребує спеціально організованої соціально-педагогічної роботи у поєднанні з навчально-виховною діяльністю. Процес формування

духовних цінностей повинен спиратися на ідеали Добра, Істини, Краси, сприяти утвердженню позитивних загальнолюдських вартостей.

Головною запорукою процвітання держави є національно-патріотичне виховання молоді, адже саме вона вносить свої корективи в закони, суспільне життя, етико-моральні засади. Школа завжди виступала важливим фактором відродження нації, виховання почуття національної свідомості та гідності. Забезпечити це може цілеспрямована система соціально-педагогічної і психологічної взаємодії педагогів з учнями.

В. Сухомлинський стверджував, що «...патріотичне виховання школярів доцільно здійснювати на загальнолюдських та національних цінностях, серед яких провідними є: любов до рідної землі, народу й Батьківщини, любов до найбільш рідних людей, членів сім'ї та родини, любов до рідної мови» [8, с. 256].

Провідною ідеєю педагогічного колективу Канівської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 4 Канівської міської ради Черкаської області (далі – ЗОШ № 4) є творчий пошук, спрямований на впровадження національних традицій, відродження української культури, звичаїв народу, утвердження патріотизму і національної гордості, виховання кращих моральних якостей людини, формування здорового способу життя. Ми прагнемо, щоб школа, для кожної нашої дитини, стала осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну державу.

Зважаючи на окреслене вище, зауважимо, що виховна робота школи спрямована на реалізацію таких завдань:

- національно-патріотичне виховання;
- виховування національної самосвідомості;
- виховання в учнів громадянської позиції;
- виховання поваги та любові до державної мови;
- формування моральних якостей особистості.

Для реалізації цих завдань була розроблена система, яка передбачає забезпечення гармонійного співвідношення різних напрямів, засобів, методів виховання дітей у процесі навчання і позакласної діяльності.

Плануючи роботу навчального закладу, було взято за основу модель «Вектор на успіх», в якій акцент зроблено на розвиток загальнолюдських цінностей особистості. Зокрема, наш заклад тісно співпрацює із Центром реабілітації для людей похилого віку (с. Лозівок) У межах такої співпраці впродовж навчального року проводяться акції доброти, милосердя і турботи під загальним гаслом «Вектор на милосердя». У зв'язку з цим мешканці центру отримують чимало людського тепла та позитивних емоцій, а школярі – безцінний досвід бути терплячими, толерантними, небайдужими.

Головним завданням виховної діяльності у ЗОШ № 4 є посилення ролі формування загальнолюдських цінностей учнівської молоді в умовах нової української школи. У педагогічному процесі нашої школи проектна методика навчання та виховання знайшла своє практичне застосування як один із провідних засобів перетворення школи зі школи навчання на школу життя.

Реалізація окреслених вище завдань у закладі передбачає і проєктну діяльність, яка на сьогодні є однією з найперспективніших складових освітнього процесу, адже створює умови творчого саморозвитку та самореалізації учнів, формує всі необхідні життєві компетенції: полікультурні, мовленнєві, інформаційні, політичні та соціальні. Самостійне здобування знань, їхня систематизація, можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення відбувається саме через метод проєкту.

Серед значної кількості реалізованих нашими учнями проєктів найбільш варто виокремити такі:

– *«Вектор на толерантність»* – проведення кольорового тижня, з метою формування в учнів загальнолюдських моральних цінностей;

– *«На хустки Україна багата»* – демонстрування зв'язку поколінь українських жінок, зберігання та відновлювання українських традицій;

– *«Вектор за чистоту»*, *«Вектор на збереження»* – спрямування на екологічне виховання молоді;

– *«Вектор духовності»*, метою якого стало проведення найбільш шанованих в Україні свят – Покрови Пресвятої Богородиці, Різдва Христового, тобто свят не лише християнських, а й національних, які символізують зв'язок поколінь, невмирущість героїчних і християнських традицій народу. Під час таких заходів учні мали можливість звернутися до історії та традицій, разом із запрошеними гостями поринути у сьогодення, адже чим більше ми знаємо про себе, тим багатшими і духовно, і морально ми є!

– *«Від часів козацтва до сьогодення»* – шкільний проєкт до Дня українського козацтва;

– *«Краплинки добра»* – участь у волонтерській діяльності.

Серед провідних виховних технологій, що використовуються в школі, слід виокремити: ігрові (історико-спортивна гра «Сокіл» (Джура)), фото- та відеотехнології (фотовиставки, фотоконкурси); івенттехнології (флеш-моби, квести); інтерактивні технології (полілог, «відкритий мікрофон», мозкова атака, моделювання, розв'язання проблемно-практичних ситуацій, конструювання понять проєктів) тощо. Серед форм позакласної роботи зі старшокласниками ефективністю вирізняються: години духовності, тренінги толерантності, соціально-психологічні тренінги, участь у проєктній діяльності та ін.

Школа формує систему ключових форм організації виховного процесу з урахуванням різних ступенів навчання, вікових особливостей учнів, в яких вбачається оптимальне проєктування бажаних якостей випускника, задекларованих Концепцією «Нова українська школа», адже справжня сутність виховання полягає в організації життя дитячого колективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
3. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 10.06.2022).
4. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології. Харків : Основа, 2003. 117 с.
5. Щербань П. Українська національна ідея та сучасні проблеми виховання учнів та молоді. *Вища освіта*. 2005. № 4. С. 7–12.
6. Програма «Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів». URL: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/component/search/>
7. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник. Київ : ІЗИН, 1998. 204 с.
8. Сухомлинський В. Як виховати справжню людину. *Вибрані твори*: у 5 т. Київ : Радянська школа.1976. Т.4. С. 256.

**РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ФАХІВЦІВ І НОВИХ ПРОФЕСІЙНИХ ДІЙ
ІЗ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
(на прикладі діяльності медичних сестер
закладів дошкільної освіти)**

Вронська Вікторія Миколаївна,
*старший викладач кафедри педагогіки,
психології та корекційної освіти
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти*

На сучасному етапі розвитку суспільства загострюються питання поєднання медицини і психології, зокрема, виділяється важлива проблема культури медичного обслуговування, і це не лише надання медичної допомоги, а й вербальне стимулювання емоційного комфорту захворілих дітей, надання психологічної підтримки у воєнний час.

Проаналізуємо погляди на психологічну компетентність ученими.

Особистісно діяльнісний (І. Бех, І. Зимня, В. Толочко) розглядають психологічну компетентність розглядають як комплекс особистісних характеристик людини, що визначають її успішність та ефективність у роботі. Компетенції це певні внутрішні, потенційні психологічні новоутворення (знання, уявлення, програми дій, системи цінностей і ставлень), що пізніше виявляються у компетентностях людини як актуальних, діяльнісних проявах.

І. Зимня виокремлює такі групи компетенцій:

1) компетенції, що мають відношення до самої людини як особистості (здоров'язберігаюча; ціннісно-сміслові орієнтації у світі; розширення та інтеграції знань; самовдосконалення, саморегуляції, саморозвитку);

2) компетенції, що відносяться до соціальної взаємодії (співпраця, толерантність, прийняття іншого, соціальна мобільність та компетентність у різних видах спілкування);

3) компетенції, що мають відношення до діяльності людини (пізнавальної діяльності, розв'язання пізнавальних завдань, компетенція у різних видах діяльності, інформаційно-комунікаційна компетентність).

Представники акмеологічного підходу (О. Деркач, Н. Кузьміна, Н. Копилова, А. Маркова, С. Пальчевський, С. Пряжников, Т. Щербакова) психологічну компетентність вважають інтегральною акмеологічною характеристикою, професійної компетентності особистості спеціаліста, яка забезпечує його здатність адекватно оцінити власні здібності, можливості, вибрати най-ефективніший варіант поведінки в певній ситуації завдяки особистісній саморегуляції, тим самим забезпечуючи досягнення професійного «акме».

Із так званого поведінкового підходу (Р. Бояціс, Д. МакКлеланд, Дж. Равен, С. Спенсер і Л. Спенсер) психологічну компетентність варто співставляти з поведінковими характеристиками фахівця, що каузально пов'язані з ефективністю роботи або високою продуктивністю праці і залежить

від контексту дії, організаційних факторів і особливостей довкілля, а також від характеристик професійної діяльності.

Представники функціонально-кваліфікаційного підходу (С. Перрі, Е. Шорт) передусім радять оцінити, чи є фахівець компетентним, тобто необхідно з'ясувати, яким вимогам він повинен відповідати та за якими критеріями його варто оцінювати. В основу підходу покладено досвід, характеристики діяльності та особливості її виконання, а компетентність визначають як здатність особистості виконувати певну роботу відповідно до професійних стандартів, що висуваються у даній сфері зайнятості. Е. Шорт узагальнив різні визначення цього феномена й обґрунтував чотири концепції компетентності:

- 1) поєднання вмінь, навичок поведінки та дій у межах певної діяльності, що не має творчого характеру;
- 2) володіння знаннями, вміннями та навичками, свідоме їх використання у професійній діяльності;
- 3) ступінь здібностей, що відповідають стандарту, прийнятому в професійній галузі або у сфері діяльності;
- 4) властивість або спосіб буття людини [3, с.1–2].

У багатовимірному підході (Ф. Делемар, Дж. Вінтертон) представлено декілька вимірів компетентності в основі яких: сукупність знань, навичок, соціальних компетентностей. Професійна компетентність має концептуальні та операційні виміри. У зв'язку з цим виокремлюють: когнітивну, операційну, соціальну та метакомпетентність. Компетенції (знання, навички, здібності, мотиви, цінності та переконання) розглядаються як потенціальні складові компетентності, які роблять людину компетентною лише тоді, коли забезпечують ефективно та якісно виконання нею певної діяльності.

С. Максименко, беручи за основу генетико-моделюючий підхід, розглядає професійну психологічну компетентність як сукупність психологічно-професійних знань, умінь, а також способів виконання професійної діяльності, а також власне психологічну компетентність особистості – систему психологічних знань про людину, включену у міжособистісну взаємодію, що забезпечує її ефективність. Можливість особистості вільно розвиватися і функціонувати за власними законами, проте надані їй керовано природні і соціальні можливості, потрібно фіксувати і тарифікувати. У особистісно-орієнтованому підході автори аналізують професійну психологічну компетентність, але визначають її як результат свідомого засвоєння, використання та збагачення особистістю психологічних цінностей, під якими розуміють психологічні знання, уміння, навички, здібності особистості до високоефективної психологічної діяльності (Е. Помиткін, В. Рибалка). Найбільш досконалим вважаємо раціогуманістичний підхід, в якому психологічна компетентність фахівця трактується як здатність упоратися із особистісно значущими завданнями, зокрема щодо проектування свого професійного шляху на основі набуття психологічних знань та вмінь.

Важливого значення набуває дослідження професійно-особистісних характеристик медичної сестри закладу дошкільної освіти (далі – ЗДО), від сформованості яких залежить рівень надання якісної медичної допомоги захворілій дитині. Сфера психологічної підготовленості медичної сестри не

тільки торкається сформованості професійно-технологічних умінь, а й тісно пов'язана з емоційно-ціннісними факторами інтерперсональної взаємодії з хворими людьми. Аналіз змісту комунікативно-деонтологічної компетенції медичної сестри не можна зробити, не розглянувши її особистість як суб'єкт професійної діяльності та самопізнання. Глибокі професійні навички та знання медичної сестри з догляду за хворими визначають психологічний зміст поведінки з ними, основними компонентами якого є турбота, уважність, вміння слухати, толерантність, ввічливість, гуманність, довірливість, вміння зберігати фахову таємницю (Л. Карасьова, Н. Єренкова, М. Жукова, Л. Супрун, І. Харді та ін.). При цьому основним атрибутом ефективного контакту медсестри з хворим є емпатія як здатність індивіда відчувати стан іншої людини за допомогою уявлення та інтуїції [3].

Вирішення сучасних проблем збереження та зміцнення здоров'я вихованців закладів дошкільної освіти потребує ґрунтовної підготовки та сформованої психологічної компетентності медичних сестер, задля побудови ефективної взаємодії із вихованцями. Специфіка роботи медичних сестер ЗДО вимагає сформованості професійної та психологічної компетентності. Їхня професійна діяльність визначається професійними обов'язками медичних сестер закладів дошкільної освіти.

Завдяки сформованій психологічній компетентності, медичні сестри ЗДО знають, що через вплив війни, у вихованців можуть проявлятися негативні емоції.

У професійній діяльності медсестри певні комунікативні, емпатійні вміння, що функціонують у вигляді засвоєних когнітивних, афективних і мотиваційних чинників поведінки, визначають рівень професійної ідентифікації як процесу усвідомлення суб'єктом образу професійної діяльності та своїх власних можливостей реалізації. Спочатку медсестри ЗДО ще не повністю себе ідентифікують з обраною професією, тоді як з часом, вже мають певний досвід у взаємодії з вихованцями, володіють професійними навичками. Низький рівень емпатії вказує на можливі труднощі в емоційно-моральній сфері. Коригувальними в цьому випадку можуть бути різноманітні засоби психологічного захисту й особистісна психотерапія та психопрофілактика.

Також важливо приділяти увагу формуванню мислительних процесів, зокрема, пріоритетність – формування професійного критичного мислення. Багато видів медичної діяльності є стресовими чинниками за своєю природою: напружений ритм роботи (і його вплив на особисте життя), недостатність ресурсів, неадекватні методи управління, постійні реорганізації, невизначеність ролей і пов'язані з цим конфлікти, відсутність кар'єрного зростання, неадекватні форми підтримки і контролю, недостатня можливість впливу на умови роботи. Впродовж останніх років змінилося і ставлення суспільства до медичних працівників, при цьому зросли вимоги пацієнтів і почастишали прояви критики, а також знизився ступінь пошани до медиків та їх рекомендацій.

Нерідко професійна комунікація медичної сестри може стати значущим чинником емоційного та професійного вигорання. Так, на думку Н. Гафарової, цей синдром найбільш характерний для представників комунікативних

професій типу «людина-людина», пов'язаних із наданням допомоги один одному. Так, у дітей можуть спостерігатися такі прояви: нервозність, тремор, нічні страхи, безсоння, часті прокидання вночі; хвилювання, тривожність, страх смерті інших членів сім'ї; швидка і часта зміна настрою, ознаки занепокоєння; напади гніву, агресії, дратівливості, імпульсивності, знижена концентрація уваги; депресія, апатія, плаксивість; істерики, вередування; відсутність бажання гратися та спілкуватися з іншими дітьми.

Отже, медичні сестри, як і інші працівники закладів дошкільної освіти переконують, що домашнє середовище – найважливіший фактор, який допомагає впоратися з негативними емоціями дитини у період війни. Батьки повинні пам'ятати, що це – нормальна реакція на ненормальні події. І такі прояви поведінки дитини є звичними в умовах війни. Основне – вчасно підтримати дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баумер М. М. Дослідження проблеми розвитку професійних компетенцій та особистісних якостей медичних сестер у їх взаємодії з пацієнтами. URL:

<https://repository.tdmu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17128/%D0%91%D0%B0%D1%83%D0%BC%D0%B5%D1%80.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

2. Бех І. Д. Компетентнісний підхід як освітня стратегія. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/8772/1/534%20%D0%91%D0%B5%D1%85.pdf>

3. Білик Л. В. Теоретичні аспекти формування фахової компетентності бакалаврів медицини. URL: <https://sworld.com.ua/konfer46/37.pdf>.

4. Балл Г. О. Взаємодія гуманітарної та природничо-наукової традицій в опрацюванні категорії особистості у психології. Психологія і особистість. 2013. № 1. С. 6–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2013_1_3.

5. Пальчевський С. С. Акмеологія – поклик майбутнього. *Акмеологія в Україні: теорія і практика* : всеукраїнський науковий журнал. 2010. № 1.

6. Максименко С. Д. Генетико-моделюючий підхід до психічного розвитку особистості. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія «Психологічні науки»*. 2013. Т. 2. Вип. 11. С. 5–13.

7. Рибалка В. В. Психологія праці особистості : навчально-методичний посібник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 136 с.

8. Юшина О. В. Психологічні особливості формування емпатійності майбутніх медичних сестер. URL: file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/Vpo_2012_6_56.pdf.

9. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование*. 2003. № 5. С. 34–42.

10. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация; пер. с англ. – Москва : Когито-Центр, 2002. 396 с.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гончарова Марина Вікторівна,
*соціальний педагог Запорізької гімназії № 93,
м. Запоріжжя*

Російсько-українська війна ставить нові виклики перед усіма сферами суспільства і освітня не є винятком. Міністерство освіти і науки України з перших днів повномасштабної війни забезпечує освітню систему всіма необхідними матеріалами, які допомагають освітянам виконувати одне із головних завдань закладу освіти – повсякдення соціально-психологічна допомога та емоційна підтримка учасників освітнього процесу. У шкільній системі це завдання виконує соціально-психологічна служба, яка у свою чергу працює з учасниками освітнього процесу, їх батьками та педагогічним колективом.

Соціально-психологічна служба складається із соціального педагога та практичного психолога, які є професіоналами з людської поведінки, емоційного і психічного здоров'я. Соціальні педагоги відрізняються від практичного психологів тим, що більше зосереджуються на допомозі людям комфортно взаємодіяти в соціумі. Практичні психологи відрізняються від соціальних педагогів тим, що вони навчені проводити психологічне тестування. Практичні психологи та соціальні педагоги мають кваліфікацію надавати консультаційні послуги.

Соціальні педагоги та практичні психологи індивідуально працюють з учнями, які борються з емоційними, поведінковими та соціальними проблемами. Вони професійно навчені виявляти проблемних учнів і створювати стратегії, які допоможуть їм впоратися з такими проблемами, як гнів, стрес, тривога, а також розвивати самооцінку та оптимізм. Стратегії можуть включати такі заходи, як індивідуальні та групові консультації, спеціальні інструктажі та наставництво для наслідування.

Роль соціального педагога та практичного психолога полягає в тому, щоб працювати з сім'єю учня, щоб розпізнати проблеми, які можуть негативно вплинути на соціальну та академічну успішність. Соціальні педагоги та практичні психологи також співпрацюють із сім'ями учнів, щоб визначити доступні послуги, соціальний захист та адаптацію для неповнолітніх, на які їхні діти можуть претендувати. Вони також працюють із сім'ями, щоб покращити навички батьків та створити міцніший зв'язок між домом і школою.

Оскільки надання соціально-психологічної допомоги та емоційної підтримки є комплексною роботою всього педагогічного колективу, соціально-психологічна служба проводить активну роботу з педагогічним колективом у вигляді онлайн тренінгів та під час шкільних нарад, де вчителі можуть задати свої питання до соціального педагога та практичного психолога. Особливого значення такі заходи набувають в умовах воєнного стану тож соціальні педагоги та практичні психологи співпрацюють з вчителями, щоб створити сприятливу атмосферу для учнів. Разом вони виявляють учнів із проблемами та

складають індивідуальні плани, щоб допомогти їм подолати особисті перешкоди. Об'єднавшись разом, вони дають змогу виправляти поведінкові та академічні дефіцити учнів, залучаючи їх до персональних соціальних та академічних інструментів.

Відповідно до документа «Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти у 2022/2023 навчальному році» були отримані нові рекомендації, які соціально-психологічна служба має донести до педагогічного колективу. Тому такі рекомендації вимагають додаткових сумісних заходів, де вчителі зможуть навчитися необхідним у такий складний час нововведенням. Одною з таких рекомендацій було впровадження у навчальний процес «психологічної хвилинки». Щодо цього процесу Міністерство освіти і науки зазначає «...такі хвилинки допоможуть здобувачу освіти впоратися зі стресом та його наслідками, емоційно налаштуватися на урок, на плідну роботу, завдяки чому створюватиметься сприятлива атмосфера, яка дасть змогу дітям розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, що є природним механізмом стабілізації. Регулярне впровадження психологічних хвилин у зручний час та слухній нагоді допоможе здобувачу освіти стати більш спокійним, врівноваженим, а також дасть змогу краще зрозуміти свої почуття...» [1, с. 8].

Зважаючи на викладене вище, можемо стверджувати, що освітня система у такий складний час для України має бути об'єднана як ніколи задля збереження і зміцнення здоров'я, підвищення адаптивних можливостей здобувачів освіти, створення умов для повноцінного і гармонійного розвитку всіх учасників освітнього процесу. Роль соціально-психологічної служби у розвитку компетентностей педагогів в умовах воєнного стану зосереджене на соціально-психологічній допомозі та емоційній підтримці учасників освітнього процесу. Соціальні педагоги, практичні психологи та вчителі мають працювати і надалі над поставленою задачею, задля досягнення своєчасної та ефективної допомоги всім учасникам освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-diyalnosti-psihologichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-v-20222023-navchalnomu-roci> (дата звернення: 26.11.2022)

ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Іщенко Ірина Володимирівна,
*викладач фахового педагогічного коледжу
Хортицької національної академії,
Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя*

Проблема духовного виховання особистості завжди була однією з актуальних, а в сучасних умовах вона здобуває особливого значення. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що вихованню духовності було приділено чимало уваги. Багато з цих досліджень були виконані давно, що свідчить про те, що ця проблема завжди вважалася важливою при вихованні кожного громадянина.

Над проблемою духовності працювали такі філософи, як Мартін Бубер, Макс Шелер, П'єр Тейяр де Шарден, Хосе Ортега-і-Гассет, Альберт Швейцер, Еріх Фромм, Віктор Франкл та ін.

Філософський словник визначає духовність як «категорію людського буття, що виражає здатність до творення культури та самотворення». Ми розглядаємо духовність як внутрішнє психічне життя людини, її моральний світ, моральні якості, які визначають життя, культуру, творчість особистості [4, с. 257].

В історії української педагогіки особливе місце займає система виховання В. Сухомлинського, де важливим аспектом є виховання людяності, гуманізму. Вони виявляються в таких якостях як доброта, потреба допомагати іншим, любов до матері, до рідної землі, до людства. Сухомлинський вважав, що «непорушна основа духовно-морального переконання закладається в дитинстві і раннім отрочстві, коли добро і зло, честь і безчестя, справедливість і несправедливість доступні розумінню дитини лише за умови яскравої наочності, очевидності духовного змісту того, що він бачить, робить, спостерігає» [3, с. 43].

На сучасному етапі розвитку української освітньої системи викликають інтерес роботи І. Беха щодо значення духовних цінностей в гармонійному розвитку особистості.

Духовно-моральне виховання підростаючого покоління – складний, багатогранний процес, основою якого є прищеплення школярам гуманістичних якостей, системи світоглядних координат, вищих цілей і культури поведінки.

Метою освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності. [2]

Концепція «Нова українська школа» визначила нові освітні орієнтири: формування життєвих компетентностей і на їх основі випускника школи – особистість, інноватора і патріота. Нова школа працює на засадах педагогіки партнерства, яка визнає кожну дитину неповторною, допомагає розкрити

здібності і можливості кожного на основі поваги до особистості, довіри у відносинах, доброзичливості та позитивного ставлення [1, с. 6].

Виховний процес у Новій українській школі є невід'ємною частиною освітнього і орієнтується на систему цінностей:

- *загальнолюдських*, які мають універсальне значення – добро, правда, чесність, гідність, справедливість;

- *національних* – патріотизм, історична пам'ять, почуття національної гідності;

- *громадянських* – прав і свобод людини, поваги до законів, соціальної гармонії;

- *сімейних* – подружньої вірності, поваги до старших, допомоги молодшим тощо;

- *особистісних*, які мають значення для людини, визначають риси характеру, поведінку, стиль власного життя.

Період початкової освіти особистості є найбільш сприятливим для духовного виховання. Зусилля педагогів спрямовані на створення необхідних умов для подальшого розвитку позитивних рис характеру дітей молодшого шкільного віку, включення їх в різноманітну соціальну діяльність.

Педагогічні колективи багато працюють над олюдненням освітнього середовища, над створенням атмосфери довіри і взаємопідтримки між всіма учасниками освітнього процесу.

Зважаючи на те, що виховання носить наскрізний характер, у вчителів початкових класів є прекрасні можливості для духовного виховання на уроках мови і літературного читання, мистецтва, «Я досліджую світ» та інших предметах початкової освіти, на яких необхідно створювати демократичну атмосферу поваги до різноманіття, безконфліктного існування, поваги до людської гідності та рівності можливостей кожної дитини.

Проведення ранкового кола забезпечує соціалізацію дітей, формування у них емпатійних рис характеру. Під час ранкових зустрічей створюється спільнота дітей з важливими для всіх інтересами і цінностями, навичками спілкування, уміннями говорити і слухати, якостями, необхідними для демократичної культури.

Такі активності, як марафон добрих справ, благодійні ярмарки, екологічні акції, патріотичні флешмоби стають ефективними формами роботи зі здобувачами освіти та їхніми батьками. Як свідчить практика, життя сучасної школи неможливе без діяльної участі батьків. Зацікавленість, захопленість дітей збуджує інтерес у батьків, і це необхідно використовувати, бо саме так встановлюється зв'язок поколінь.

У формуванні духовних якостей особистості кожен педагог пам'ятає про необхідність індивідуальної роботи зі здобувачами освіти, про власний приклад, який часто наслідують діти молодшого шкільного віку. Педагоги Нової української школи креативно підходять до реалізації завдань духовного виховання особистості.

Формування духовного світу дітей, духовності як провідної якості особистості – досить непросте завдання, що стоїть у центрі уваги педагогів і батьків, всієї громади. Від успішної реалізації завдань духовного виховання залежить, в якому світі ми житимемо завтра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. (2016) / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/>.
3. Сухомлинська О.В. Духовно-моральне виховання дітей і молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук. Київ. 2006. 43 с.
4. Філософський словник. Київ-Харків, 2005.

Olha Voloshyna

*Candidate of Pedagogical Sciences, Methodist of the Department
pedagogy, psychology and correctional education Municipal
institution "Kirovograd Regional Institute of Postgraduate of
Pedagogical Education named after Vasyl Sukhomlynsky »
Kropyvnytskyi, Kirovohrad Region, Ukraine*

Teaching courses of spiritual and moral orientation in the conditions of distance learning

The problem of forming the spiritual and moral values of the young generation in the country during its integration into the European community is currently relevant. Undoubtedly, the spiritual and moral development of student youth belongs to the national interests of our state. The task of pedagogical teams, parents – to teach children to interact on the basis of moral values in harmony with other people, themselves, the world around them – is also a strategy of educational policy of modern school. Such a model of education should be based on the principles of democracy and humanism and contribute to the creation of conditions for personal development, self-realization. Under modern conditions, the role of the educational institution in the formation of value-oriented, moral and spiritual personality is important. Today there is a real need for an unbiased view of the existing processes in their spiritual and value content. This is what pedagogical activity needs. It is important for the teacher to realize the most important professional value – the student's personality as a developing person.

The pedagogical process of secondary school is always associated with the development of the most important values for the growing person.

Spiritual values are a dynamic phenomenon that is formed and changed during a person's life, under the influence of many factors. The success of the process of spiritual development of the individual determines the focus on the creation of their own value-value field, the way of mastering the basic value orientations in life,

the degree of acquisition and actualization of spiritual values. The source of spiritual and practical activity is the need to realize the reasonableness and significance of their own lives, free, independent orientation in it.

That is why the education of spirituality is a priority for the teacher. The literature lesson has great potential for this.

The main tasks of the subjects of spiritual and moral orientation are: acquaintance of students with universal values and the formation of the student's personality on the basis of scientific, philosophical and Christian spiritual, moral and cultural traditions; education of a conscious, free and responsible personality, able to live and work in a modern democratic society; creating appropriate conditions for deeper self-knowledge, discovery and realization of their creative abilities.

The organization of the study of subjects of spiritual and moral orientation is carried out taking into account the wishes of parents, students, teachers, experience gained in teaching relevant courses, the availability of appropriate personnel and methodological base, local conditions.

The state of spiritual culture and morals of society both in the world and in Ukraine is of concern. The decline of spiritual values has resulted from the pragmatization of life, the propaganda of violence, neglect of legal, moral, social norms and has grown to the scale of a global social problem.

Lack of constructive communication skills, general principles of understanding the essence of the simplest social processes and phenomena leads to conflicts, stressful situations, inadequate social behavior and, as a consequence, to «escape from reality», a virtual computer environment.

Modern psychological and pedagogical science considers the source of motivation of human actions, his behavior, the system of internal values: personal, material, cultural, spiritual values.

Social conditions that produce mercantilism and cynicism contribute to the deformation of the value system in a large part of the population of Ukraine. The eternal is devalued: love, family, cultural values, and material is exaggerated and personal needs and pleasures are cultivated.

In view of this, the introduction of spiritual and moral subjects in secondary schools is relevant and timely.

The content of classes is filled with material from the national, national, regional and local levels, as well as widely used individual experience of the student, involved and used materials from life.

The organization of the study of the subject of spiritual and moral orientation and the formation of study groups on the subject is carried out taking into account the wishes of parents, students, teachers, experience in teaching relevant courses, the availability of appropriate personnel and methodological base, local conditions.

Distance learning in Ukrainian schools during quarantine has become a real challenge for every educator. However, the question is long overdue.

There is an opportunity to carry out measures of spiritual and moral orientation. Modern technology allows you to communicate with a person wherever he is. And modern children are well versed in information technology and computer skills. Therefore, the teacher has the opportunity to conduct not only work on teaching, but also education. This is very important for those teachers who are interested in conducting interesting classes, extracurricular activities, in the work of forming a class team, in the development of creative abilities, etc.

A popular activity among students is the flash mob. A flash mob is the sudden appearance of a group of people in a pre-planned place, accompanied by certain actions. Flash mobs are usually organized through the Internet or other modern means of communication, participants suddenly appear and disappear. In our case, the flash mob is organized on the school's website. It is started by teachers, involving children. Topics can be varied: crafts, sports, talents, pets, etc. Flash mobs have already been held at our school: «Get to know me by my favorite book», «Extreme reading». Flash mobs are planned for Easter (Sunny Easter) (creation of Easter compositions and baskets).

This type of activity is widely used in methodical blogs and in the Google Classroom service. Thus, the librarian posted a quest in his blog for the World Theater Day, in which students had to recognize classic works of Ukrainian and foreign literature based on excerpts from theatrical performances.

With the help of the Zoom service, you can hold classes or meetings with interesting people, even if they live in another city.

To carry out such work, we use social networks, Google Classroom, ClassDojo, Zoom. Using social networks, we hold various challenges and flash mobs. In other services, meetings, joint screenings, educational classes, etc.

Various long-term projects can be organized remotely.

To do this, you need to create multimedia presentations, cartoons and videos, draw comics or make an installation, and more. All students' works are presented through publications on the school's website or social media page. Online exhibitions and video presentations are relevant.

Work during distance learning needs attention and has many open questions. But today you can use modern online tools, services and Internet resources to make learning more interesting.

References

1. Beh ID Education of personality: Ascent to spirituality / I.D. Beh. - К.: Либідь, 2006. - 272 p.
2. Berdyaev NA Philosophy of the free spirit / N.A. Berdyaev. - М.: Республика, 1994. - 480 p.
3. Bogush AM Definitions of "spirituality" and "morality" in the aspect of national education in Ukraine / A.M. Bogush // Moral and spiritual development of personality in modern conditions: a collection of scientific papers. - К., 2000. - Book 1. - Pp.18–23.
4. Goncharenko S. Pedagogical dictionary / S. Goncharenko. - К.: Либідь, 1997. - 375 p.
5. Vyshnevsky O. Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy: textbook / O. Vyshnevsky. - 3rd ed., Revised. and ext. - К.: Знання, 2008. - 566 p.
6. Christian ethics and pedagogy: articles and lessons. - Ostrog, 2001 – 149 p.

РОЛЬ ЖИТТЄВОГО СЦЕНАРІЮ У ФОРМУВАННІ СТАВЛЕННЯ ЖІНОК ДО ГРОШЕЙ

Клименко Наталія,

*аспірантка лабораторії організаційної та соціальної психології
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ*

В умовах соціально-економічних потрясінь важливого значення набирає питання ставлення жінок до грошей. Адже, традиційно, жінка веде домогосподарство і формує щомісячний сімейний бюджет. Війна в Україні принесла нові виклики, зокрема й економічні. Багато людей втратили домівки, місця роботи, мають скорочення та затримку заробітних плат. В таких кризових умовах старі моделі поведінки щодо витрачання грошей можуть бути некоректними та впливати на благополуччя особистості та її сім'ї. Тому дуже важливим є свідоме ставлення до грошей.

Ставлення до грошей є важливим чинником економічної свідомості особистості. Формування відношення до грошей відбувається на різних етапах соціалізації людини. Одним із важливих внутрішніх чинників, який може впливати на ставлення особистості до грошей, є, на наш погляд, життєвий сценарій людини. Таким чином, дослідження ролі життєвого сценарію у формуванні ставлення жінок до грошей є достатньо актуальною проблемою.

Метою дослідження є аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел щодо ролі життєвого сценарію у формуванні ставлення жінок до грошей.

Л. арамушка і О. Ходакевич, досліджуючи особливості ставлення особистості до грошей роблять висновок, що ставлення до грошей – це компонент цілісної системи ставлень особистості, що відображає її індивідуальний, суб'єктивно-оціночний, вибіркового підхід до грошей як об'єкта дійсності, який являє собою інтеріорізований досвід взаємодії із грошима та взаємодії з іншими людьми з приводу грошей у специфічній соціокультурній ситуації, та виявляється в ряді функціональних структур (потребах, інтересах, ціннісних орієнтаціях, соціальних уявленнях, соціальних установках, мотивах тощо) [5].

Е. Берн зі свого боку зауважував, що сценарій – це підсвідомий життєвий план людини, що визначає її дії, вчинки, думки, який програється дорослою людиною протягом її життя. Він підкреслював, що сценарій створюється таким чином, щоб діяти все життя [1].

Фахівці із транзакційного аналізу підкреслюють, що життєвий сценарій формується у ранньому дитинстві під впливом важливих для дитини дорослих: батьків та членів родини. Е. Берн вперше використав термін «Сценарій», щоб передати те, як ранні дитячі рішення формують життєвий план, який є першими спробами дитини зрозуміти, що вона бачить і переживає. На думку Берна, сценарій визначає, за яку людину ви вийдете заміж, яку роботу ви виконуватимете, як ви помрете, і хто буде там, коли ви це зробите. Він визначає, чи є ви переможцем або переможеним, чи досягнете ви успіху, чи не досягнете успіху у своїй професії, чи матимете довгострокові відносини, що задовольняють вас, або будете неодноразово розчаровані в коханні. Він

визначає, чи будете ви із задоволенням озиратися на своє життя або будете хронічно нещасним (Берн, 1972).

Узагальнюючи дані західних і вітчизняних психологів, І. Зубіашвілі визначає основні підходи до вивчення способів формування ставлення до грошей.

1. Традиційний – через родину, найближче оточення. Цей спосіб характерний для ранніх етапів соціалізації.

2. Інституціональний – через певні інститути суспільства: дитячий садок, школу, ЗМІ тощо. У процесі взаємодії людини з різними інститутами соціалізації відбувається нагромадження відповідних знань і досвіду.

3. Міжособистісний. Цей спосіб діє в процесі спілкування людини із суб'єктивно значущими для неї особами.

4. Рефлексивний. Цей спосіб розуміється як внутрішній діалог, у якому людина розглядає, оцінює, приймає або відкидає ті або інші цінності.

5. Стилізований спосіб, що діє в рамках певної субкультури [4].

Отже, традиційний спосіб формування ставлення до грошей відбувається в тих самих умовах, що і формування життєвого сценарію особистості, а саме через родину та найближче оточення. У зв'язку з цим важливу роль має ставлення батьків та членів родини до грошей, які закладені в їх життєвому сценарії. Разом з тим, при формуванні життєвого сценарію, важливо враховувати й реакцію дитини на ту чи іншу подію дитинства, на те чи інше ставлення дорослих, зокрема до грошей. Дитина не завжди копіює поведінку батьків, у випадку формування життєвого сценарію, дитина сама приймає рішення про те чи інше ставлення до світу, людей та самої себе.

Зі свого боку, Ф. Інґліш [3] розробляє концепцію епісценарію під назвою «antiscrypt». Е. Берн цю концепцію називає «епісценарієм» і, цитуючи Ф. Інґліш, визначає епісценарій так: «Надмірність батьківського планування, що передається від однієї людини до іншої, як від батька до дитини. У того, хто отримує цю «гарячу картоплю», будь-якої миті відбувається надлишок сценарію – епісценарій [1]. «Епі» означає «поза», відповідно «епісценарій» – «поза сценарієм». Ф. Інґліш [1] погоджується з ідеєю, що епісценарій лежить поза сценарієм і розвивається у сенситивної людини, яка отримує одну або кілька «гарячих картопель», переданих донором, які мають батьківські повноваження. Епісценарій, на відміну від сценарію, не розроблений самою людиною і включає змісти, охарактеризовані як «гарячі картоплі», які не відповідають потребам цієї людини, але мають патологію іншої [3].

Отже, на формування життєвого сценарію впливають як свідомі моделі поведінки батьків та і певні несвідомі патерни, які передаються на психологічному рівні, іноді із покоління в покоління. На наш погляд, таким чином може також відбуватися й передача ставлення до грошей.

Н. Фалько [6] зазначає, що відповідно до ідеалу «вічної жіночності» моралі ХІХ ст. жінка має бути ніжною, гарною, м'якою, ласкавою, але в той же час пасивною і залежною, дозволяючи чоловікові почувати себе по відношенню до неї сильним і енергійним. Ці якості й сьогодні високо цінуються, складаючи ядро чоловічого розуміння жіночності, але в жіночому самосвідомості з'явилися також нові риси: щоб бути з чоловіком на рівних, жінка повинна бути розумною, енергійною, завзятою, тобто володіти деякими властивостями, які раніше становили монополію чоловіків.

Сьогодні ми спостерігаємо ломку гендерних стереотипів, але ця перебудова не відбувається дуже швидко, тому і досі ми можемо спостерігати вплив гендерних стереотипів на чоловіків та жінок. Дослідниця жіночих сценаріїв Х. Вайкофф зазначає, що таке програмування сприяє визначеному, неприродному і повторюваному способу дій у житті, а також наголошує на тому, що особливо нездоровим результатом такого чоловічо-жіночого статевого програмування є те, що в людях створюються прогалини, які обмежують їхній потенціал становлення цілісними особами [2]. На жаль, і в наші дні ми можемо спостерігати гендерну нерівність у професійній сфері та на ринку праці. Жінку продовжують асоціювати переважно з роллю матері та домогосподині, незважаючи на те, працюють нарівні з чоловіками.

Отже, на основі аналізу вітчизняних та зарубіжних джерел було розкрито роль життєвого сценарію у формуванні ставлення жінок до грошей. На наш погляд, дослідження ставлення жінок до грошей є актуальною проблемою, зокрема дослідження чинників які впливають на формування ставлення жінок до грошей. Останнє, потребує подальшого наукового дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Берн Е. Що ти кажеш після привітання? Психологія людської долі. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного дозвілля». 2020
2. Вайкофф Х. Програмування статевої ролі у чоловіків та жінок. *Сценарії життя людей*. Харків: Ранок, 2019.
3. Инглиш Ф. Самореализация на протяжении всей жизни. Киев: СПД Лопатина О. А., 2020.
4. Зубіашвілі І. К. Ставлення до грошей як фактор економічної соціалізації старшокласників : автореф. дисс. канд. псих. наук. Київ, 2009.
5. Карамушка Л. М., Ходакевич О. Г. Психологічні особливості ставлення студентської молоді до грошей. Київ: КНЕУ, 2017.
6. Фалько Н. М. Гендерна ідентифікація як чинник гармонізації соціальних відносин та життєвого простору особистості. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 12 «Психологічні науки»*. 2015. № 2 (47). С. 49–55.

ПЛЕКАННЯ РЕЗИЛІЄНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Прокопчук Наталія Василівна,

*методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти
Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*

Перед сучасною школою постає нині багато викликів. Освітні трансформації, суспільні кризи, воєнні події привносять серйозні випробування у життя людей, зокрема освітян. На тлі тотальних суспільних негараздів педагогічна спільнота тримає свій освітянський фронт, аби допомогти вистояти, перемогти та відродитися Україні.

Школа формує особистість. Для майбутньої сильної і міцної держави потрібне здорове молоде покоління. Здорове не лише фізично, але й психічно, психологічно. У цьому допоможе психологічна стійкість – те уміння, що дозволяє людині пройти життєві випробування, зберігаючи психічне здоров'я та єдність у стосунках.

Поняттю психологічної стійкості відповідає поняття резилієнтності.

Всесвітня організація охорони здоров'я пропонує таке узагальнене визначення: резилієнс – це «здатність відносно добре справлятися з важкими ситуаціями та особиста ресурсність, що може розвиватися завдяки захисним факторам (наприклад, сприятливе зовнішнє середовище та вироблення адаптивних механізмів коупінгу)».

Важливим компонентом резилієнтного світосприйняття людини є її адаптивність (*від лат. *adaptare* адаптація – підлаштовуватись, прилаштування до мінливих зовнішніх і внутрішніх умов*). За цих обставин особливої уваги вимагатимуть адаптаційні реакції організму саме на несприятливі впливи значної інтенсивності, оскільки вони досліджують людину в ситуаціях, коли та найбільше схильна проявити чи не проявити свою резилієнтність.

Резильєнтність, або ж резилієнс, психологічна пружність, стресостійкість тощо – це здатність людини справлятися зі складними життєвими подіями та відновлюватися після них. Іншими словами, це те, що дає психологічну силу втриматися проти викликів, які неминуче трапляються з нами. Резильєнтність, наче парасолька, допомагає людині захиститися від негараздів і залишитися сухою під час дощу.

Під резилієнтністю розуміють спроможність особи проходити крізь життєві випробування, зберігаючи, відновлюючи та плекаючи при цьому психічне здоров'я, особистісну цілісність та зріст, соціальні зв'язки. Це надзвичайно важлива якість. Відомо, що певна категорія людей народжуються із природною здатністю довше зберігати спокій при зіткненні зі стресом. Проте у більшості випадків стійкість не виникає сама по собі. Її потрібно формувати, плекати, гартувати і розвивати. Оскільки резилієнс – це процес ефективного подолання негараздів, то найцікавіше і найцінніше у ньому те, що він не визначається тільки рисами особистості, а включає нашу увагу, мислення і поведінку, тому бути більш стійким до труднощів може навчитися кожен.

Сучасне суспільство, зумовлене викликами війни, локдаунів у зв'язку із епідеміологічною ситуацією, освітніми реформами, надзвичайно стресогенне. Відтак особливої ваги набуває питання плекання резиліентної особистості в освітньому процесі. Педагоги потребують якісної психологічної підтримки та посилення резильєнтності, адже саме вони формують і здатні впливати на особистість дітей, формувати безпечний освітній простір та підтримувати їх психологічне благополуччя.

Резилієнтність вміщує в себе *п'ять основних компонентів*: цінності, ефективна дія, корисне мислення, ефективна регуляція енергії та емоцій, стосунки. Розглянемо їх більш детально.

Цінностями можна вважати те, що особливо важливо для людини. Цінності як складова резилієнтності передбачають усвідомлення того, як ми можемо бути, почуватися, а не те, чого ми хочемо мати. Формування цінностей в освітньому середовищі дають можливість дитині сформуватись як особистість, відчутти задоволення як від процесу навчання, так і від життя у цілому. Цінності також можна вважати джерелом мотивації діяльності педагога. Адже вони значною мірою визначають їхню трудову діяльність і поведінку, а значить, і результати роботи закладу освіти загалом. Відтак ми можемо стверджувати, що цінності кожного педагога впливають на цінності освітньої установи та її культуру. Вчитель є носієм цінностей для класу.

Цінності середовища визначають і стосунки в ньому. Для кожної людини цінними є добрі стосунки і прийняття у групу, адже формування особистості довершується у стосунках. Будувати і плекати стосунки у класі – це мистецтво, яке вимагає неабиякої майстерності від учителя. Плекати гармонійні стосунки можливо тоді, коли ми об'єднані спільними цінностями, можемо бути самі собою, вільними, справжніми, і водночас бути разом, підтримувати і турбуватись один про одного.

Якщо ж у шкільних колективах не закладені цінності стосунку, спостерігається часто негативна поведінка учнів, серед учителів поширеними є явища перевтоми та вигорання, як наслідок, виникає неправильне формування цінностей класу, частішають прояви булінгу, педагогам усе складніше формувати у своїх вихованців приємні спогади про шкільне життя.

Отож здорові стосунки в освітньому колективі формують безпечне середовище та посилюють резилієнтність усіх його учасників, аби розуміти, як організувати вдалу взаємодію, педагогові важливо знати стратегії побудови міцних стосунків. Характеристиками вдалої взаємодії є:

1. Бути уважним у стосунках: повертатися до людини при взаємодії, дивитися в очі, відкрита поза тіла, приємний голос, вираз обличчя, відповідний темп, активне слухання, називати емоції, дії, хвалити і підбадьорювати.

2. Спілкування у колі: співпраця і взаємодія у спільному колі, залучення і споглядання, встановлювати почерговість, рівномірний розподіл ролей, взаємодопомога.

3. Вміння ефективного навчання: визначення завдань і часу, оцінка і розвиток можливостей учнів, опис досягнень, урахування можливих труднощів, індивідуальний підхід, заохочення до підсумків, поглиблення знань, реалізація поставленої мети.

4. Налагодження співпраці та вміння вирішувати конфлікти: називання протилежностей, дослідження намірів, узгодження і дотримання правил, установлення принципів.

Прикладами плекання міцних стосунків у класі можуть бути такі практики:

- плекання вдячності («Записка вдячності»);
- святкування днів народжень у колі з обіймами («Тепло класу»);
- турбота один про одного;
- спільний позаурочний час;
- увага до радісних і важких часів у житті учня;
- початок і завершення тижня в особливий спосіб тощо.

Учителю варто пам'ятати, що навички найкраще здобуваються тоді, коли їх практикувати.

Щоб зростити резиліентного учня, резиліентним має бути сам вчитель. Це така ж важлива істина, як і те, що психічно здорову дитину може виховати лише психічно здоровий дорослий. А щоб бути у стосунку з іншими у найкращий спосіб – потрібно бути у стосунку зі собою у найкращий спосіб. Найкраща профілактика професійного та емоційного вигорання – це турбота про себе і співчутливість. Співчутливість до себе розглядається не як слабкість і жалість, а як здорове ставлення до турботи про себе, пошук ефективних способів подолання труднощів, що призводить до підвищення особистої психічної стійкості. Співчутливість до себе не означає потурання собі та пасивне прийняття невдач, навпаки, вона вимагає мужності, щоб протистояти неприємним думкам і почуттям, а отже, наполегливості у діях, що здійснюються в ім'я власних цінностей. Складовими частинами самоспівчуття є здатність усвідомлювати власний стан, доброта до себе і спільність із людством.

Разом із тим педагогу варто пам'ятати, що:

- учні, які вміють товаришувати і підтримувати один одного, менше пропускають школу, краще справляються з конфліктами, більше мають самоповаги та самоприйняття, рідше вдаються до булінгу;
- такі діти краще справляються зі щоденними стресами, частіше долучаються до шкільних і позашкільних активностей;
- у резиліентних класах існують доступні норми та правила, які регулюють взаємодію один з одним, тож дружба стає в приємність, а труднощі в стосунках зменшуються;
- середовищем, де плекаються навички взаємопідтримки, є групова діяльність з різними учнями, позашкільна діяльність, ігрові активності (акцент на відсутності конкуренції) тощо;
- прикладами взаємопідтримки можуть бути турбота про стан один одного, можливість ділитися необхідним, принагідна допомога, докладання зусиль у співпраці та інше;
- у резиліентних класах життєва енергія використовується з мудрістю: навантаження балансується, існує турбота про віднову, мінімізуються зайві витрати.

Отже, резиліентність – це визначена сукупність особистих якостей людини і наявних зовнішніх ресурсів, що дозволяють переносити стресові

ситуації без неприємних наслідків для її психічного здоров'я і розвитку. Щоб допомогти дитині залишитися здоровою, педагогу необхідно підтримувати її резилієнтність. Щоб формувати життєву стійкість вихованців, педагогові й самому слід навчитися резилієнтності. Бути стійким – передбачає чути свої потреби і потреби інших, вміти турбуватись про себе і спільноту загалом. Стійкість потребує емоційної компетентності, вміння навігувати в ній і зміцнювати зв'язок з тими емоціями та станами, які наповнюють, живлять і приносять позитивну енергію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ваништендаль С. «Резильентность» или оправданные надежды. Раненный, но не побежденный. URL: <https://studfiles.net/preview/5582162/>
2. Bolton K. The development and validation of the resilience protective factors inventory: a confirmatory factor analysis. University of Texas at Arlington, 2013. 118 p.
3. Концепція школи, чутливої до психічного здоров'я. Зміст та впровадження / В. Горбунова, В. Палій, М. Розяєв, В. Климчук. Львів, 2022. 48 с.
4. Лазос Г. П. Теоретико-методологічна модель резильєнтності як основа побудови психотехнології її розвитку. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2019. № 2–3 (17).

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХІДУ НА ЗАСАДАХ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Тищенко Лілія Романівна,

доцент кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти

Рівненського обласного інституту

післядипломної педагогічної освіти

Характеризуючи компетентнісний підхід варто звернутися до базових основоположних засад, які і спряли реформуванню освіти. Сьогоднішній світ стрімко змінюється, постійно з'являються нові виклики в житті, економіці, технологіях. Той великий обсяг інформації, що отримували учні в школі раніше, у сучасному світі втрачає свою цінність, оскільки будь-яка інформація швидко застаріває, а способам отримувати нову школярів не вчать. Випускник нашої української школи не вміє застосувати набуті знання в житті. Він, як фарширована риба: нібито і риба, але ж не плаває, – зазначається у Концепції Нової української школи.

Суспільству необхідна людина нового типу: компетентна та соціалізована, яка зможе реалізуватися на сучасному ринку праці, з громадянською позицією, налаштована на саморозвиток та навчання впродовж усього життя. Зрозуміло, що такі проблеми можуть бути вирішені лише модернізувавши сучасну системи освіти, яка має базуватися на компетентнісному підході. Компетентнісний підхід пов'язує школу з реальним світом і тими потребами, які ставить перед людиною життя.

Компетентнісний підхід в освіті – це спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток основних компетентностей особистості (предметних, ключових, наскрізних, життєвих) за допомогою відповідних форм та методів організації навчання, а також навчального контенту, який динамічно поєднує знання, уміння, навички їх уміле застосування та цінності. Для успішної реалізації в сьогоднішньому світі потрібні ініціативність, активність, креативність, комунікативні та соціальні навички тощо. Компетентнісний підхід сприяє соціалізації особистості, адже передбачає формування та розвиток у школярів здатності самостійно практично діяти, застосовувати власний досвід та досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях.

Тому сучасна українська школа має допомогти учневі ефективно розкрити особистість, здатну до самоусвідомлення, самовизначення, самореалізації та сформувати стійкі компетентності, які необхідні для досягнення життєвого успіху.

Найважливішою ключовою компетентністю, якою має оволодіти школяр є **уміння вчитися**, яке виявляється у його здатності ставити мету своєї діяльності, усвідомлювати навчальне завдання, визначати способи його розв'язання, виконувати практичні дії, вміти контролювати і давати оцінку правильності рішення.

Насамперед, ця компетентність реалізується шляхом формування **мотивації** до навчання. Сучасний освітній процес неможливий без розвитку позитивного ставлення учнів до навчання. З підвищенням мотивації підвищується творча

активність, інтелектуальні можливості, посилюється пізнавальна діяльність суб'єкта навчання. Розвивати слід особистісну зацікавленість учнів в навчальній діяльності (самотивацію). Слід взяти до уваги, що у дітей від природи закладені допитливість, потяг до нових знань, потреба у нових враженнях, радість від успіху в пізнанні навколишнього світу. Завдання, які стоять перед учителем в організації навчальної діяльності молодших школярів:

- підтримувати бажання вчитися;
- стимулювати інтерес до навчання, емоційність, задоволення від процесу та результату діяльності;
- розвивати пізнавальну активність, готовність досягати мету;
- створювати на уроках «ситуацію успіху», яка дає дітям відчуття впевненості та віри у свої сили, враховуючи їх індивідуальність, здібності, потреби.

Усе це спонукатиме школярів на пошук способів діяльності та досягнення результатів, перетворюючи тим самим учня в дійсного суб'єкта власної навчальної діяльності, її усвідомлення, осмислення, рефлексію. На уроках учитель разом з учнями знаходить відповіді на питання: «Для чого ми вчимо цю тему?», «Що ми тепер знаємо, вміємо?», «Навіщо ці знання та вміння?», «Де ми зможемо це застосувати», «Як?...».

Компетентнісний підхід нерозривно пов'язаний з діяльнісним, який спрямовує освітній процес не лише на засвоєння знань та умінь але і на способи цього засвоєння, розвиток мислення та творчого потенціалу учня. «Потрібно більше бачити самому, а не повторювати чужі слова. Причина, чому люди так мало пам'ятають полягає в тому, що вони занадто мало думають самі». (Г. Ліхтенберг). Діяльнісний підхід реалізується через залучення школярів до активної діяльності. «Допоможіть дитині зробити це самій» – головне правило діяльнісного підходу у навчанні. Для цього необхідно вчити дітей не зупинятися перед завданням, для розв'язання якого в них немає готових засобів, а шукати можливості та способи його вирішення.

Такий підхід до організації освітнього процесу потребує добір **методів**, які забезпечує розвиток компетентностей для життя. Серед них: *проблемне навчання* чи навчання *через відкриття* в результаті якого розв'язання конкретної життєвої або змодельованої й наближеної до життя проблемної ситуації відбувається через потребу дитини, усвідомлення необхідності її вирішення; *дослідницько-пошукові методи*, *проектне навчання* передбачають оволодіння способами наукового пізнання, формування навичок самостійного дослідження та експерименту, сприяють розвитку мислення, творчого застосування знань; навчання *на основі запитів* дітей, під час якого зростає залученість та мотивація учнів, формується позитивне ставлення до навчання та інші.

Учителю початкових класів також варто спиратися і на **ігрову діяльність** учнів, яка є важливою складовою життєдіяльності молодших школярів. Гра сприяє соціальному розвитку дитини, адже саме граючись, діти знайомляться з різними видами діяльності, вчать розуміти і усвідомлювати почуття і стани інших людей, співпереживати їм. У грі формуються навички спілкування з однолітками і дорослими. При цьому ключовою в ігровій діяльності є сама дитини, яка глибоко мотивована, активно включена, відчувається комфортно і

радісно, бере на себе відповідальність, ініціює діяльність та розвиває власну ідею і в такий спосіб навчається.

В основі організації освітнього процесу лежить його **практична спрямованість**. Учням пропонують практично-зорієнтовані сюжетні задачі, які забезпечують зв'язок освітнього процесу із реальним життям дитини. Наприклад: «За показниками газового лічильника на початку місяця було використано 72345 кубів газу, а у кінці місяця – 72738 кубів. Скільки потрібно заплатити за використаний газ у цьому місяці, якщо 1 куб газу коштує 8 гривень?».

У спілкуванні з учнями недопустимий авторитаризм, а лише демократичний, особистісно зорієнтований стиль співпраці, який передбачає забезпечення кожному учневі можливість проявити себе, бути ініціативним в набутті нових компетентностей. Організація навчального діалогу, спонукання до вільного обміну думками між дітьми, взаємодії у парах або в командах, спільний пошуку рішення, розподіл ролей, домовленість та підтримка один одного – важливі уміння для соціалізації особистості, які формуються в умовах компетентнісного підходу.

Учитель має стимулювати мислення, спонукати школярів до пошуку аргументів та пояснення своїх дій відповідними запитаннями: «Чому...?», «Як ти це розумієш?», «Чим можеш пояснити свою дію (думку), довести, що так буде правильно?», «Обґрунтуй цей спосіб...». Так чином діти мають змогу шукати зіставляти, порівнювати, міркувати, дискутувати та доводити гіпотези, відстоювати свої думки під час спілкування зі своїми однокласниками та з учителем (як рівноправні партнери) в різних формах навчання: індивідуальна, фронтальна, колективна, робота в парах, у малих та великих групах.

Співробітництво та взаємодопомога створюють сприятливу атмосферу в класі, яка має великий позитивний вплив на розвиток інтересу до навчання, продуктивності процесу пізнання, формування відповідних компетентностей учнів: уміння працювати в команді, бути комунікабельним, розуміти свої потенційні можливості, активно засвоювати життєві та соціальні ролі.

Необхідною складовою вміння вчитися є формування в учнів дії **самоконтролю та самооцінки**, здатності до аналізу та осмислення власних дій. Ці навички формують в учнів самостійність, відповідальність за свої дії, впевненість у собі. Самооцінка має комплексний характер, оскільки поширюється на різні прояви особистості – інтелект, успішність у навчанні (відстеження динаміки росту); діяльність та спілкування; спостереження за собою та своїми вчинками; аналіз своїх почуттів і переживань, мотивів і вчинків, досягнень і невдач. Для соціалізації особистості необхідною умовою є формування адекватної самооцінки, яка дозволяє кожному поставитися до себе критично, правильно співвіднести свої сили, реалістично оцінювати свої можливості.

Отже, компетентнісний підхід в освіті – це насамперед розвиток особистості учня, який вчиться пізнавати себе, розуміти сенс власної діяльності та процес взаємодії зі світом; володіє предметними та ключовими компетентностями, які дають змогу активно діяти у відповідних до його віку життєвих ситуаціях. Сучасний освітній процес має бути організований на основі компетентнісного підходу, практично-зорієнтований, з використанням колективних форм взаємодії, активних методів навчання на основі діяльного підходу; з врахуванням мотиваційної сфери особистості; формуванням самоконтролю та самооцінки

спрямованих на розвиток особистісних якостей дитини, таких як свідомість, самостійність, активність, відповідальність, ініціативність, здатність до самовдосконалення та самореалізації, а отже і соціалізації особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Георг Ліхтенберг: філософія сумніву. URL: <https://kmbs.ua/ua/article/georg-lihtenberg-filosofiya-sumnivu>.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
3. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Яценюк Лариса Іванівна,
*старший викладач кафедри педагогіки,
психології та корекційної освіти
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти*

Нині в Україні, яка обрала курс на розбудову демократії, зусилля держави спрямовуються на гарантування прав, свобод і законних інтересів громадян у галузі освіти; всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, забезпечення доступності освіти на всіх рівнях, зокрема й для осіб з особливими освітніми потребами (*далі – ООП*), надання їм корекційно-розвиткової та психолого-педагогічної допомоги під час навчання, створення умов з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

Одним з основних результатів інклюзивної освіти є формування у дітей навичок взаємодії, взаємодопомоги, соціальної компетентності. Водночас аналіз сучасної соціологічної й психолого-педагогічної літератури свідчить про недостатню підготовленість учнів до взаємодії із соціальним середовищем, про невпевненість у власних силах і низький рівень компетентності у вирішенні соціальних проблем.

Отже, зважаючи на обґрунтованість основних напрямів реформування освітньої галузі України й особливу гостроту та багатоаспектність проблеми інклюзивної освіти, потребує системного дослідження аналіз провідних технологій, спрямованих на розвиток соціальної компетентності учнів з особливими освітніми потребами.

Численні наукові дослідження присвячені корекційній педагогіці та навчанню дітей з ООП в умовах інклюзивної освіти (В. Бойко, Л. Будяк, І. Гевко, Г. Давиденко, З. Ленів, Т. Логвиненко, О. Мартинчук, Т. Пантюк, О. Таранченко, О. Федоренко, З. Шевців та ін.). Емпіричні дослідження впливу універсальних технологій інклюзивної освіти на дітей з ООП аналізують В. Засенко, К. Островська, Т. Скрипник, О. Хохліна, М. Чайковський та ін. Напрями соціалізації дітей з ООП визначено А. Капською, С. Литовченко, В. Тарасун. Необхідність розвитку соціальної компетентності учнів увиразнюється у наукових працях Н. Даценко, А. Колупаєвої, О. Льошенко, Т. Смагіної та ін.

Нині думки дослідників щодо визначення поняття «соціальна компетентність» суттєво різняться. У широкому розумінні зазначений термін містить такі особистісні характеристики, як соціальна чуйність, вміння тримати рольову дистанцію, емпатія (здатність до співпереживання), терпимість до чужої думки, до конфліктних ситуацій, безпосередність, здатність до комунікації і творчості, незалежність, відкритість, активна поведінка, довірливість і самообмеження.

На сучасному етапі використовують різні технології, спрямовані на підвищення соціальної компетентності учнів з ООП. Основними з-поміж них

уважаємо:

- 1) навчання соціальних навичок через правила;
- 2) формування соціальних навичок через наслідування;
- 3) організацію ігрових видів активності;
- 4) арттерапію.

Особливо затребуваними є інтерактивні технології, до яких належать діалогове, тренінгове, проблемне, кооперативне, когнітивне, проєктне навчання тощо. Усі вони зорієнтовані на обмін цінностями, почуттями, думками, а не лише на отримання навчальної інформації.

Діалогічний метод в інклюзивній освіті вважається одним із важливих у навчальній та соціальній взаємодії. Цей метод найбільш ефективний для нормального особистісного розвитку дитини з ООП, адже за діалогової взаємодії учень засвоює рефлексивні моделі соціальної поведінки. Зазначеним технологіям притаманні емоційно-особистісне включення всіх об'єктів навчання у спільну діяльність, обов'язковість індивідуальної та групової рефлексії, що, зі свого боку, сприяє взаємозбагаченню всіх учасників інклюзивного освітнього процесу, реалізації їх ціннісного потенціалу.

Розвиток соціальних та емоційних компетентностей учнів з ООП тісно пов'язаний із засвоєнням відповідних правил шкільного життя і прикладом учителя. До слова, ці правила мають узгоджуватися з досвідом дитини, не суперечити одне одному, легко засвоюватися, зважаючи на чіткість, простоту і зрозумілість, наприклад: правила про прихід учнів до школи, зовнішній вигляд, поведінку на уроці, перерви, поза школою; обов'язки чергового в класі чи їдальні, правила спілкування (слухати і чути один одного; говорити по чергово, ставити питання, коли щось незрозуміло). Дитину слід обов'язково мотивувати до навчальної діяльності, позитивно оцінюючи її навіть найменші успіхи.

Грунтовне опрацювання психолого-педагогічних досліджень дозволило нам визначити умови розвитку соціальних та емоційних компетентностей учнів з ООП в освітньому процесі:

- 1) розширення соціальних зв'язків «особливих дітей», опанування ними соціальних ролей;
- 2) налагодження атмосфери партнерства і взаємної поваги в освітньому середовищі;
- 3) визначення педагогом найефективніших способів діяльності таких учнів, варіантів їх поведінки;
- 4) формування й розвиток навичок спілкування з дорослими й однолітками;
- 5) глибинне усвідомлення учнями своїх комунікативних можливостей;
- 6) опанування необхідних соціальних норм;
- 7) розвиток навичок самооцінювання й самоконтролю, а також уміння інтерпретувати поведінку інших людей;
- 8) формування рис колективізму та товариськості;
- 9) розвиток уміння відповідати за власну поведінку в ситуації соціальної взаємодії;
- 10) опанування рефлексії як механізму розвитку самосвідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / пер. с англ. А. П. Исаевой. Москва : АСТ ; Владимир : ВКТ, 2009. 478 с.
2. Даценко Н. Про структуру соціальної компетентності учнів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота.* 2012. Вип. 6. С. 8–10.
3. Інклюзивна освіта: підтримка розмаїття у класі : практич. посіб. / Т. Лорман, Дж. Деспелер, Д. Харві ; пер. з англ. Київ : СПД-ФО Парашин І. С., 2010. 296 с.
4. Колупаєва А., Таранченко О. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : наук.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
5. Льошенко О. А. Соціальна та емоційна компетентність: порівняльний аналіз. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки.* 2012. Вип. 16. С. 157–162.
6. Садова І., Ілляш С. Розвиток соціальних та емоційних компетентностей учнів з особливими освітніми потребами. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2021. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part_2/18.pdf.

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ДО НОВИХ ПРОФЕСІЙНИХ ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.

Колядич Наталія Леонідівна

*вчитель початкових класів Цепцевицького ліцею
Сарненської міської ради Сарненського району
Рівненської області.*

Сьогодні в умовах воєнного часу інтерес до проблеми розвитку творчого потенціалу фахівця посилений. Творчий потенціал особистості - це здатність людини до вирішення нових проблем, що мають соціальне та професійне значення.

Сучасне суспільство характеризується переходом до цифрового соціальноорієнтованого суспільства. Завдання, які постають перед Новою українською школою у сфері її відповідальності перед кожним учнем концентруються навколо проблем соціального виховання і розвитку. Тож, кваліфіковане вирішення цих проблем залежить від професійної соціальної компетентності педагога.

Особливо це має велике значення в умовах сьогодення – це в умовах воєнного часу, в умовах війни. І тому, в даний час, однією з компетентностей, якою має володіти кожна людина, а особливо - педагог - соціальна компетентність, бо професія вчителя - це постійне спілкування з учнями, колегами, батьками.

Нові цілі української школи потребують модернізації змісту освіти. Це вимагає створенню принципово нових стандартів виховної діяльності освіти, яка має ґрунтуватися на особистісно орієнтованому і компетентнісному підходах до виховання. Нова система виховання полягає в розумінні дитини як суб'єкта і мети виховання, орієнтує на усвідомлення виховання як соціально-педагогічного явища, на підвищення виховного потенціалу освітнього середовища та проєктування цілісного виховного простору. Превентивними заходами у роботі з дітьми визначаються: приділення особливої уваги формуванню ідентичності основ духовності особистості, культури мислення і культури поведінки, профілактиці шкідливих звичок, а також ризикованої, девіантної і кримінальної поведінки, жорстокості і насилля в учнівському середовищі, різних видів залежностей. Пріоритетного значення в розбудові нової школи набуває завдання формувати в учнів систему загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, милосердя, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціальнополітичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). У центрі освіти має перебувати виховання в учнів відповідальності за себе, за добробут нашої країни.

Поняття «соціальна компетентність» ввів у науковий обіг німецький учений Г. Рот, який соціальну компетентність вважав одним із різновидів людської компетентності, що відображає взаємодію між людьми.

Основою терміну «соціальна компетентність» є «compete», що означає «знати», «досягати», «вміти», «відповідати». Цей перелік дій, на думку

С. Бахтєєвої, визначають сутність соціальної компетентності в загальному вигляді: «знати» – знання, необхідні для здійснення соціальних технологій; цінності, що скеровують використання знань і вмінь; «вміти» – означає не лише способи реалізації знань, а й вміння особистості вільного та свідомого самовизначення як у внутрішньому духовному досвіді, так і в зовнішній соціальній дійсності; «досягати» – вміння здійснювати поставлені цілі в рамках закону, моралі, культури; «відповідати» – діяльність і поведінка особистості, відповідних вимогам, які висувають до особистості держава, соціум, родина, фах тощо. Така відповідальність проявляється у вмінні особистості здійснювати свої обов'язки, права, повноваження на відповідному соціальному та культурному рівнях.

Якщо розглянути розвиток соціальної компетентності вчителя в умовах воєнного часу, то можна сказати, що кожен вчитель визначає сам шляхи подолання перешкод. Тому що він сам знає свою аудиторію здобувачів освіти, знає психіку своїх дітей.

Але можна виділити декілька рекомендацій:

- Більше слухати.
- Намагатись створити психологічно безпечне середовище.
- Уникати слів, які можуть викликати як в дорослих так і дітей негативні емоції, спогади.
- Встановити практичний зв'язок під час дистанційного спілкування.
- Не обіцяти того, що не можливо здійснити.
- Обов'язково побудувати систему зв'язку з батьками, яка дозволить вчасно і швидко інформувати батьків про події.

Відтак, перед працівниками у системі освіти постав ряд нових викликів, пов'язаних із великою чисельністю учасників освітнього процесу, що мають психологічні травми через військові дії. Пріоритетом діяльності закладів освіти є забезпечення психологічної стійкості учасників освітнього процесу, які постраждали від російської збройної агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шкарлет С. М. Педагогічна інноватика в Україні.
2. Рогова В.Б. Інноваційна експериментальна діяльність у системі освіти України в умовах воєнного стану.
3. Волкова В. Організація навчально-виховного процесу на засадах педагогіки партнерства в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». URL:<https://naurok.com.ua/organizaciya-navchalno-vihovnogoprosesu-na-zasadah-pedagogiki-partnerstva-v-umovah-realizaci-koncepcinovo-ukra-nsko-shkoli-5829.html> (дата звернення: 11.11.2018).
4. Науково-популярне видання ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Інноваційна та проєктна діяльність.

**Психологічні засади розвитку соціальних компетентностей педагогічних працівників в умовах Нової української школи
збірник матеріалів**

Упорядник

Антонюк Л. В., методист кабінету інноваційної діяльності та науково-дослідної роботи Рівненського ОППО

Редагування

Заводна Л. М., методист кабінету редакційно-видавничої діяльності Рівненського ОППО;

Мазурок М. В., методист кабінету редакційно-видавничої діяльності Рівненського ОППО.

Видавництво Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
32028, м. Рівне, вул. Чорновола, 74
Тел. (0362) 64-96-72
e-mail: roippo.rv@ukr.net, redakciya_roippo@ukr.net